

Luottamus politiikan ja yhteiskunnallisen päätöksenteon reunaehtona: havainnot dialogipöydän keskusteluista

Tämä yhteenveto on tuotettu osana Suomalaisen Tiedeakatemiafasiilitoimaa dialogipöytä, jonka tavoitteena oli tuottaa tutkimukseen pohjaava näkemystä siitä, mihin luottamuksen ajureihin valtioneuvostossa tulisi ensisijaisesti keskittyä uuteen hallituskauteen valmistauduttaessa.

Dialogipöytä järjestettiin osana Tiedeakatemiafasiilitoimaa ja valtioneuvoston kanslian laajempaa yhteistyötä keväällä 2026. Osana yhteistyötä Suomalainen Tiedeakatemia on toteuttanut valtioneuvoston kanslian tietotarpeesta neljä tietokoostetta, jotka kartoittavat tutkimuksellisia näkökulmia teemoihin, joita käsitellään toukokuussa julkaistavissa kansliapäälliköiden viesteissä (KP-viestit). Dialogipöydän keskustelut käytiin Tiedeakatemiafasiilitoimaa tiloissa 19.5.2026.

Tämä yhteenveto kokoaa havainnot dialogipöydän keskusteluista. Yhteenvedon tarkoitus on tuoda esiin jaettua ymmärrystä ja aihepiiriin liittyviä keskeisiä näkökulmia. Yhteenveto on Suomalaisen Tiedeakatemiafasiilitoimaa koostama. Sen sisältöjä on täydennetty lähdeviittauksilla tutkijoiden kommentointikierröksellä. Dialogipöytä on toteutettu osana Jane ja Aatos Erkon säätiön rahoittamaa Ilmiökartta-hanketta.

Dialogipöytään 19.5.2026 osallistuneet tutkijat:

Elina Kestilä-Kekkonen, Tampereen yliopisto, valtio-oppi
Antti-Jussi Kouvo, Itä-Suomen yliopisto, sosiologia
Janne Matikainen, Helsingin yliopisto, median ja viestinnän tutkimus
Mika Pantzar, Helsingin yliopisto, taloustiede
Johanna Rainio-Niemi, Helsingin yliopisto, poliittinen historia

Työpajassa sparrattavina olivat:

Ilpo Airio, valtioneuvoston kanslia
Jouni Varanka, valtioneuvoston kanslia

Sisällys

1.	Luottamuksen tila ja laatu	3
1.1.	<i>Luottamuksen laatu on ydinkysymys</i>	3
1.2.	<i>Luottamuksen nykytilanne Suomessa</i>	3
2.	Keskeiset luottamusta vahvistavat ja heikentävät tekijät	3
2.1.	<i>Toimijuus lähestymistapana luottamuksen tarkasteluun</i>	3
2.2.	<i>Oikeudenmukaisuuden ja osallisuuden kokemus</i>	4
2.3.	<i>Ylisukupolvisuus haastaa luottamukseen puuttumisen</i>	4
2.4.	<i>Julkisten palveluiden järjestäminen</i>	4
2.5.	<i>Informaatioympäristö ja sivistys</i>	5
2.6.	<i>Päätöksenteon uskottavuus ja legitimizeetti</i>	5
2.7.	<i>Määrätietoinen kansalaisyhteiskuntapolitiikka</i>	6
2.8.	<i>Puolueiden roolin paradoksi</i>	6
3.	Tulevaisuuden muutokset	7
3.1.	<i>Väestörakenteen muutos vahvistaa eroja luottamuksessa</i>	7
3.2.	<i>Informaatioympäristön muutos haastaa luottamusta</i>	7

Symbolilla osoitetut teemat nousivat keskustelussa esiin erityisen usein.

1. Luottamuksen tila ja laatu

Työpajan aluksi käytiin läpi luottamuksen nykytilaa Suomessa.

1.1. Luottamuksen laatu on ydinkysymys

Keskustelussa tunnistettiin, että **luottamuksen määrä ei kerro koko totuutta, vaan keskeistä on sen laatu**. Esimerkiksi kriiseissä kansalaisten luottamus kasvaa, vaikka he eivät välttämättä ymmärrä taustalla olevia prosesseja. Tämän vuoksi on pohdittava, millaista luottamusta tavoitellaan: passiivista luottamusta ilman ymmärrystä vai aktiivisen kansalaisen luottamusta, jossa ihmiset kokevat ymmärtävänsä järjestelmää ja voivansa tukea sitä.^{1, 2}

Tutkimuskirjallisuudessa on eriäviä näkemyksiä siitä, miten luottamuksen laatua tulisi mitata.³

1.2. Luottamuksen nykytilanne Suomessa

Keskustelussa nostettiin esiin, että suomalaisten luottamus instituutioihin on eurooppalaisessa vertailussa korkealla, mutta kokemus omasta toimijuudesta ja kansalaispätevyydestä on OECD-maiden keskiarvon alapuolella.^{4, 5, 6}

Tästä syystä keskustelussa **kyseenalaistettiin luottamuksen trendinomaisen lasku**. Tutkimuskirjallisuudessa ei ole eurooppalaista konsensusta systemaattisesta laskusta. Sen sijaan luottamus näyttää seuraavan pitkälti talouden kehitystä: kun taloudella menee hyvin, luottamus instituutioihin on demokratioissa korkealla ja päinvastoin.^{7, 8, 9, 10, 11}

Keskustelussa korostettiin, että Suomessa keskeinen haaste luottamuksen näkökulmasta on, että **väestöryhmien väliset erot luottamuksessa ovat kasvaneet merkittävästi**.^{12, 13}

2. Keskeiset luottamusta vahvistavat ja heikentävät tekijät

Keskustelussa tunnistettiin useita keskeisiä tekijöitä, jotka joko vahvistavat tai heikentävät kansalaisten luottamusta yhteiskuntaan ja sen instituutioihin.

2.1. Toimijuus lähestymistapana luottamuksen tarkasteluun

Keskustelussa tunnistettiin, että perinteiset luottamuskyselyt mittaavat usein yksioikoisesti sitä, luotetaanko johonkin instituutioon vai ei. Tutkimuksen näkökulmasta luottamus rakentuu kuitenkin toiminnassa ja toimijuuden kokemuksessa omassa ympäristössä, eli se syntyy **arjen toiminnallisuuksissa ja ryhmän muodostamisissa**, ei passiivisessa instituutioiden hyväksymisessä.

Tästä syystä luottamuksen tarkastelussa tulisi huomioida erityisesti **toimijuus**. Kaikki eivät ole kiinnostuneita yhteiskunnallisesta osallistumisesta, mutta kaikki ovat kiinnostuneita oman elämänsä toimijuudesta.

2.2. Oikeudenmukaisuuden ja osallisuuden kokemus

Keskustelussa tunnistettiin oikeudenmukaisuuden kaksi olennaista ulottuvuutta, jotka molemmat vaikuttavat merkittävästi luottamuksen rakentumiseen.

Erityisesti proseduraalinen oikeudenmukaisuus, eli kokemus kuulluksi tulemisesta sekä siitä, että prosessit ovat läpinäkyviä ja johdonmukaisia, on keskeinen. Substantiivinen oikeudenmukaisuus tarkoittaa sitä, että päätösten sisältö ja tulokset koetaan oikeudenmukaisiksi. **Sopeutustoimissa on keskeistä, ettei synny voimakasta ulkopuolelle jäämisen kokemusta.** Jos ihmiset kokevat, ettei heitä huomioida päätöksissä, epäoikeudenmukaisuuden tunne kasvaa ja heikentää luottamusta pitkällä aikavälillä.^{14, 15}

Alueellinen eriarvoisuus nousi vahvasti esiin. Syrjäseuduilla asuvat ihmiset kohtaavat palveluiden heikkenemistä ja investointien puutetta. Tämä rapauttaa tulevaisuudenuskoa. Epäoikeudenmukaisuuden kokemukset heikentävät luottamusta.^{16, 17, 18, 19, 20, 21}

Keskustelussa ehdotettiin, että **luottamusnäkökulmasta tehtävät vaikutusarvioinnit** tulisi integroida päätöksentekoon, jotta voidaan tunnistaa sellaisia ratkaisuja, jotka minimoivat luottamustappiot.

2.3. Ylisukupolvisuus haastaa luottamukseen puuttumisen

Monet luottamukseen ja osallisuuteen liittyvät erot ovat yksilötasolla pysyviä ja **siirtyvät sukupolvelta toiselle.** Huono-osaisuus ja kokemus heikosta osallisuudesta periytyvät, tämä tekee kierteestä vaikean katkaista. Tätä ylisukupolvisuuden ongelmaa pahentaa se, että epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen kasvaessa kierre on entistä sitkeämpi.

Demokratiakasvatus nousi esiin yhtenä harvoista keinoista katkaista tätä kierrettä. Tutkimuksessa on havaittu, että kannustava opettaja ja avoin luokkahuoneilmapiiri voivat vaikuttaa nuorten kansalaispätevyyyteen, vaikka ylisukupolvisuus on vahvaa.^{22, 23, 24}

Demokratiakasvatuksen vahvistaminen opettajakoulutuksessa tunnistettiin konkreettisena ja kustannustehokkaana toimenpiteenä, joka tavoittaisi koko ikäluokan. Sen tulisi olla kokonaisvaltaista, osa laajempaa yhteiskuntaymmärryksen ja sivistyksen rakentamista läpi koulupolun.

2.4. Julkisten palveluiden järjestäminen

Keskustelussa todettiin, että kriittistä ei ole pelkästään palveluiden määrä vaan niiden järjestämisen tapa. Universaaleissa etuuksissa veronmaksajan ja edun saajan välinen jako hämärtyy, kun taas kohdennetuissa etuuksissa keskustelu ohjautuu helposti vastakkainasetteluun. Vaikka kohdennetut etuudet voivat olla kustannustehokkaita, ne voivat haastaa luottamuksen rakentumista vahvistamalla jakoa "meihin" ja "heihin". Sopeutustilanteessa on keskeistä miettiä, miten

palveluita järjestetään siten, että ne tukevat yhteiskunnallista koheesiota eivätkä synnytä uusia jakoja.

Keskeistelussa tunnistettiin, että **sopeutustoimien viestinnässä** yritykset kaunistella säästöjä kääntyvät itseään vastaan. Tarvitaan julkisen palvelulupauksen aitoa uudistamista sen sijaan, että luodaan uhkakuvaa julkisten palveluiden merkittävästä heikkenemisestä.

Keskustelussa nostettiin esiin, että epäoikeudenmukaisuuden kokemus ei rajoitu vain perinteisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin. Myös esimerkiksi menestyvät pienyrittäjät voivat kokea pettymystä yhteiskuntaan ja kokea ainoastaan maksavansa veroja ilman vastapalveluksia. Aiempi tutkimus pienyrittäjien luottamuksesta on osoittanut poikkeuksellisen matalaa luottamusta.²⁵

2.5. Informaatioympäristö ja sivistys

Keskustelussa todettiin, että kysymys siitä, mitä ihmiset uskovat olevan totta linkittyy perustavanlaatuisesti luottamukseen. Tematiikka liittyy sosiaaliseen mediaan ja disinformaatioon, median käyttöön, viestintään ja sivistyksen merkitykseen. Tutkimuksessa on esimerkiksi havaittu, että **polarisoiva uutisointi korreloi alhaisemman ihmisten välisen luottamuksen kanssa** sekä turvallisuuden tunteen heikkenemisen kanssa.²⁶

Monipuolisen median säilyttäminen tunnistettiin kriittiseksi Suomen kaltaisessa pienessä maassa. Kaupallisen median omistajuuden yksipuolistuminen voi johtaa sisällön yksipuolistumiseen, mikä puolestaan heikentää monipuolista julkista keskustelua.²⁷

Erittymisen huolestuttavana pidettiin **alueellisen ja paikallisen median heikentymistä**. Historiallisesti vahva alueellinen media on syntynyt puolueista ja kansan liikkeistä, ja se on ollut keskeinen osa sitä, miten ihmiset ovat kokeneet kuuluvansa paikkaan ja yhteiskuntaan.

Medialukutaidon osalta keskustelussa korostui, että hyvä yleissivistys on perusta. Medialukutaito ei ole yksittäinen taito, vaan osa laajempaa sivistystä ja yhteiskuntaymmärrystä.²⁸

2.6. Päätöksenteon uskottavuus ja legitimitetti

Keskustelussa tunnistettiin **päätöksenteon uskottavuuskuilu** luottamusta heikentävänä tekijänä. Se tarkoittaa, että ihmiset eivät koe päätöksentekojärjestelmän vastaavan ongelmien luonteeseen.

Päätöksenteon uskottavuuden ja legitimitetin näkökulmasta keskustelussa korostettiin, **tietopohjaisen päätöksenteon** merkitystä. Kun päätöksenteossa hyödynnetään tietoa ja siitä viestitään läpinäkyvästi, kansalaiset voivat

ymmärtää paremmin myös vaikeita päätöksiä. Tietopohjainen päätöksenteko edellyttää, että asiantuntijoita osallistetaan eri päätöksenteon vaiheisiin ja päätöksenteossa otetaan huomioon paras saatavilla olevaan tietoon ongelmien luonteesta ja ratkaisuvaihtoehdoista.

Kriisien systemaattinen käyttö luottamuksen rakentamisessa nähtiin ongelmallisena. Vaikka "rally around the flag" -ilmiö nostaa luottamusta lyhyellä tähtämellä, jatkuva kriisiyttäminen kärsii inflaatiosta. Kun kriisi seuraa kriisiä, kriisiyttämisestä tulee ainoa keino luoda yhtenäisyyttä, mikä on pitkällä aikavälillä lamauttavaa.

2.7. Määrätietoinen kansalaisyhteiskuntapolitiikka

Keskustelussa esitettiin tarve määrätietoiselle **kansalaisyhteiskuntapolitiikalle**, mikä olisi erityisen tärkeää tilanteessa, jossa julkinen sektori supistuu. Supistuvassa julkisessa palvelujärjestelmässä tarvitaan aktiivista politiikkaa, joka tarjoaa kansalaisille mahdollisuuksia toimia ja osallistua. Tämä edellyttää kansalaiskasvatusta ja kansalaisyhteiskunnan vahvistamista.

Suomessa on kuitenkin historiallisesti ollut **jännite demokratian ja tehokkuuden** välillä. Toivotaan aktiivista yhteiskuntaa, mutta samaan aikaan halutaan, että osallistuminen ei tee päätöksenteosta liian monimutkaista. Määrätietoinen kansalaisyhteiskuntapolitiikka vaatii sen hyväksymistä, että aktiivinen kansalaisyhteiskunta tuo prosesseihin mukaan muuttuvia tekijöitä, mikä saattaa heikentää tehokkuutta lyhyellä tähtämellä mutta vahvistaa luottamusta pitkällä tähtämellä.

Keskustelussa käytiin kriittistä pohdintaa **järjestötoiminnan ja luottamuksen välisestä yhteydestä**. Empiirinen tutkimus ei yksiselitteisesti tue oletusta siitä, että yhdistysjäsenyys suoraan lisää luottamusta toisiin suomalaisiin. Kausaliteetin suunta on epäselvä ja kyse saattaa olla pikemminkin siitä, että luottavaiset ihmiset hakeutuvat järjestöihin.

2.8. Puolueiden roolin paradoksi

Keskustelussa tunnistettiin merkittävä paradoksi: **puolueiden merkitys päätöksenteossa on kasvanut, mutta niiden jäsenpohja on rapautunut**. Ehdotettiin, että puolueiden pitäisi kantaa enemmän vastuuta osallistamisesta. Esimerkiksi julkisessa keskustelussa tulisi puhua enemmän jäsenmääristä pelkkien vaalitulosten sijaan. Nykyiset insenttiivit ovat negatiivisia: puoluejäsenyydestä ei ole hyötyä, vaan se voi joissakin tilanteissa olla jopa haitaksi.

3. Tulevaisuuden muutokset

Keskustelussa tunnistettiin useita pitkän aikavälin rakennemuutoksia, jotka todennäköisesti vaikuttavat luottamuksen kehitykseen tulevaisuudessa.

3.1. Väestörakenteen muutos vahvistaa eroja luottamuksessa

Väestörakenteen muutos liittyy kriittisesti luottamukseen. Jos väestön keskittyminen jatkuu seuraavat 20–30 vuotta, kustannuspaineet kohdistuvat yhä voimakkaammin kuntien perustehtäviin. Syntyvyyden lasku tekee tilanteesta entistä haastavamman; väestöpolitiikan merkityksen arvioitiin kasvavan tulevaisuudessa entisestään.

Nuorten tulevaisuususkon on laskenut merkittävästi, ja he pohtivat yhä useammin elämää kotipaikkakuntansa ulkopuolella. Tämä kehitys uhkaa erityisesti harvaan asuttuja alueita ja voimistaa alueellista eriarvoisuutta, joka puolestaan heikentää luottamusta ja yhteiskunnallista koheesiota.

Myös maahanmuutto on yksi keskeinen väestörakenteen muutokseen kytkeytyvä tekijä. Keskustelussa tunnistettiin, että **maahanmuuttaneiden osallisuuden ja luottamuksen kokemuksista tarvitaan nykyistä enemmän tutkimustietoa**, jotta väestörakenteen muutokseen voitaisiin vastata ennakoivasti ja luottamusta vahvistavalla tavalla.

3.2. Informaatioympäristön muutos haastaa luottamusta

Median käyttötottumuksissa on käynnissä sukupolvittainen muutos, jonka vaikutukset luottamukseen ovat vielä epäselviä. Suomalaiset ovat perinteisesti olleet lukijakansaa, joka on kuluttanut journalistisesti tuotettua sisältöä lehtien muodossa. Perinteinen malli, jossa nuoruudessa lehdet häviävät elämästä mutta palaavat perheen perustamisen myötä, ei välttämättä enää toimi. Nuoret eivät myöskään ole homogeeninen ryhmä; osa kuluttaa paljon mediaa, osa ei lainkaan. Tämä polarisaatio saattaa voimistua tulevaisuudessa.²⁹

Lähdeluettelo

- ¹ Kestilä-Kekkonen, E., Koivula, A., & Tiihonen, A. (2022). When trust is not enough: A longitudinal analysis of political trust and political competence during the first wave of the COVID-19 pandemic in Finland. *European Political Science Review*, 14(3), 424--440. <https://doi.org/10.1017/S1755773922000224>
- ² Koivula, A., & Kestilä-Kekkonen, E. (2026). Internal efficacy and political trust: Evaluating political institutions through pandemic crisis policy. *International Political Science Review*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1177/01925121251406732>
- ³ Prochazka, F., & Schweiger, W. (2019). How to measure generalized trust in news media? An adaptation and test of scales. *Communication Methods and Measures*, 13(1), 26--42. <https://doi.org/10.1080/19312458.2018.1506021>
- ⁴ OECD. (2024). *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Country Notes: Finland*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/finland_596ba5da-en.html
- ⁵ OECD. (2021). *Drivers of trust in public institutions in Finland* (Executive summary). OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/drivers-of-trust-in-public-institutions-in-finland_52600c9e-en/full-report/component-4.html#execsumm-d1e92
- ⁶ Bäck, M., Karv, T., & Kestilä-Kekkonen, E. (2024). Finland: A Country of High Political Trust and Weak Political Self-efficacy. In Å. von Schoultz, & K. Strandberg (Eds.), *Political Behaviour in Contemporary Finland: Studies of Voting and Campaigning in a Candidate-Oriented Political System* (1 ed., pp. 30-42). (Routledge Advances in European Politics). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003452287-4>
- ⁷ ks. Ervasti, H., Kouvo, A., & Venetoklis, T. (2019). Social and institutional trust in times of crisis: Greece, 2002--2011. *Social Indicators Research*, 141, 1207--1231. <https://doi.org/10.1007/s11205-018-1862-y>
- ⁸ van Erkel, P., & van der Meer, T. (2016). Macro-economic performance, political trust, and the Great Recession: A multilevel analysis of the effects of within-country fluctuations in macro-economic performance on political trust in fifteen EU countries, 1999-2011. *European Journal of Political Research*, 55(1), 177--197.
- ⁹ Besley, T., Dann, C., & Dray, S. (2026). Growth experiences and trust in government. *The Quarterly Journal of Economics*, 141(2), 1761--1822.
- ¹⁰ Bjørnskov, C. (2012). How does social trust affect economic growth? *Southern Economic Journal*, 78(4), 1346-1368.
- ¹¹ Bjørnskov, C. (2022). Social trust and patterns of growth. *Southern Economic Journal*, 89(1), 216-237.

-
- ¹² OECD. (2024). *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results: Country Notes: Finland*. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/finland_596ba5da-en.html
- ¹³ Reunanen, E., Alanne, N., Heikkilä, M., Huikko, J., Pasanen, I., Saarikoski, S., & Tuominen, J. (2025). Ero oikeiston ja vasemmiston luottamuksessa uutisiin kasvoi Suomessa hieman. Teoksessa *Uutismedia verkossa 2025: Reuters-instituutin Digital News Report -- Suomen maaraportti*. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-3975-3>
- ¹⁴ Kouvo, A., Kankainen, T., & Niemelä, M. (2012). Welfare benefits and generalized trust in Finland and Europe. In H. Ervasti, J. G. Andersen, T. Fridberg, & K. Ringdal (Eds.), *The future of the welfare state: Social policy attitudes and social capital in Europe* (pp. ?--?). Edward Elgar.
- ¹⁵ Rothstein, B. (2005). *Social traps and the problem of trust*. Cambridge University Press.
- ¹⁶ Jones, R., & Moisio, S. (2024). Regions and the search for spatial justice: A question of capacity? *Regional Studies*. <https://doi.org/10.1080/00343404.2024.2390505>
- ¹⁷ Kaartinen, J., & Westinen, J. (2024). *Eriytynyt Suomi: Suomi-käsikirja 2024 -- tilastollisia analyysejä Suomen alueellisesta jakautumisesta*. Taloustutkimus. <https://www.taloustutkimus.fi/media/pdf/eriytynyt-suomi-ka-cc-88sikirja-2024.pdf>
- ¹⁸ Moisio, S., & Sirviö, H. (2021). Alerakenne, alueellinen eriarvoisuus ja Suomen aluekehitys. *Terra*, 133(3), 113--127. <https://doi.org/10.30677/terra.100115>
- ¹⁹ Rodríguez-Pose, A. (2018). The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11(1), 189--209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- ²⁰ Westinen, J., & Kestilä-Kekkonen, E. (2026). *Selvitys samanaikaisten vaalien järjestämisen kehittämisestä* (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2026:5). Oikeusministeriö.
- ²¹ Westinen, J., Kestilä-Kekkonen, E., Sipinen, J., & von Schoultz, Å. (2026). *Tuplavaalien tulikoe -- tutkimus vuoden 2025 alue- ja kuntavaaleista*. Kunnallisan alan kehittämissäätiö. <https://kaks.fi/julkaisut/tuplavaalien-tulikoe-tutkimus-vuoden-2025-alue-ja-kuntavaaleista/>
- ²² Kestilä-Kekkonen, E., & Tiihonen, A. (toim.). (2022). *Nuoret kansalaiset: Tilastollinen tutkimus yhdeksäsluokkalaisten kansalaispätevyyydestä* (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2022:11). Oikeusministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-526-5>
- ²³ Kestilä-Kekkonen, E., Sipinen, J., & Tiihonen, A. (toim.). (2024). *Yläkoulun opettajat ja demokratiakasvatus: Käsitykset, resurssit ja toteuttamismahdollisuudet* (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:3). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-981-3>
- ²⁴ Hannuksela, V., & Kekkonen, M. (2024). Avoin luokkahuoneilmapiiri osana demokratiakasvatusta. In E. Kestilä-Kekkonen, J. Sipinen, & A. Tiihonen (Eds.), *Yläkoulun*

opettajat ja demokratiakasvatus: Käsitteet, resurssit ja toteuttamismahdollisuudet (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:3). Opetus- ja kulttuuriministeriö.
<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-981-3>

²⁵ Kouvo, A. (2010). Luokat ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa J. Erola (toim.), *Luokaton Suomi*. Gaudeamus.

²⁶ Larsen, C. A. (2013). *The rise and fall of social cohesion: The construction and deconstruction of social trust in the US, UK, Sweden and Denmark*. Oxford University Press.

²⁷ Lehtisaari, K., Grönlund, M., Hellman, H., Ranti, T., & Suikkanen, R. (2024). *Median keskittyminen ja mediasisältöjen moninaisuus Suomessa*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:6. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-168-1>

²⁸ Horowitz, M., & Matikainen, J. (2024). Luottamusta rakentamassa: Media- ja informaatiolukutaito ja kansallinen resilienssi. *Aikuiskasvatus*, 44(4), 255--267.
<https://doi.org/10.33336/aik.127660>

²⁹ Horowitz, M., Kivijärvi, A., Lehtisaari, K., & Matikainen, J. (2026). *Nuoret on monikko 2026: Nuorten mediasuhteet ja mediavälitteinen tieto digitaalisten alustojen ja tekoälyn ajassa*. DECA/Strategisen tutkimuksen neuvosto. www.decatutkimus.fi